

Black hole?

Black hole. A state of matter in which the gravitational pull has become so great that even light cannot escape from it, rendering the object invisible. (Field, Verschuur, Ponnamperuma, *Cosmic evolution, an introduction to astronomy*, Boston, 1978).

Op 3 september jl. sprak de Tweede Kamer uitvoerig met beide bewindslieden van Financiën over bestrijding van de belastingfraude in Nederland. Tijdens de beraadslagingen werd uiteraard veel aandacht besteed aan de conclusies en aanbevelingen van het rapport-Van Bijsterveld 1). Los daarvan had de Vaste Kamercommissie voor Financiën ter voorbereiding van het plenaire debat een groot aantal schriftelijke vragen gesteld over fraude in de sfeer van de directe en de indirecte belastingen. De door de verantwoordelijke bewindslieden gegeven antwoorden leverden eveneens rijke stof voor discussie op 2).

Van Bijsterveld verstaat onder fraude het opzettelijk, of grof culpoos, verstrekken van onjuiste of onvolledige (dan wel het onthouden van) gegevens nodig voor het vaststellen van de belasting-schuld, waaraan de wet (straf)sancties verbindt. Zijn onderzoek bestreek de inkomstenbelasting, de omzetbelasting en de motorrijtuigenbelasting. Na recherche van ruim 33.000 dossiers concluderen Van Bijsterveld en zijn medewerkers dat de *achterhaalde* fraude in de inkomstenbelasting over 1975 ongeveer f. 900 mln. beloopt, waarvan f. 243 miljoen boven water kwam na boekenonderzoek bij ondernemers. Alleen al in de sfeer van het boekenonderzoek zou de *achterhaalbare* fraude jaarlijks f. 1 mrd. hoger zijn.

Het bedrag dat is gemoeid met door de fiscus niet achterhaalde fraude, ontbreekt per definitie in de op gegevens van de rijksbelastingdienst gebaseerde CBS-inkomensstatistieken. Die weerspiegelen dus niet het volle economische leven. Ook aan andere officiële statistieken (betreffende de omvang van de nationale productie, de werkloosheid e.d.) kleven beperkingen, doordat daarin een deel van de economische activiteit niet naar voren komt. Belastingfraude is overigens bepaald niet de enige oorzaak dat gepubliceerde statistieken de economische werkelijkheid onvolledig weergeven.

Statistische gegevens vormen de ruggraat voor veel overheidsbeleid. Als officiële statistieken een onjuist beeld van de realiteit geven, varen beleidvoerders op een valse kaart. Meer kennis van aard en omvang van de „onzichtbare economie” — die de officiële statistiek mist — is daarom van groot belang. Economen hebben zich tot nu toe echter weinig op het glibberige terrein van de onzichtbare economie gewaagd. De eni-

ge serieuze studie in Nederland waarin het probleem (zijdelings) aan de orde komt, is het onderzoek van Cramer en Reekers naar het houderschap van liquiditeiten 3).

Prof. Ed Feige — momenteel als gasthoogleraar verbonden aan het NIAS en het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Publieke Sector van de Rijksuniversiteit Leiden — concentreert zijn onderzoekinspanning sinds enige tijd op de onzichtbare economie. In globale lijnen komt zijn gedachten-gang hierop neer 4). Feige onderscheidt een „observed” en een „unobserved” sector van de economie. Zijn analyse richt zich op transacties — waarbij geld en goederen worden geruild — welke niet worden gevangen in het net van de officiële statistieken. Zijn stelling is dat de onzichtbare sector (in de Verenigde Staten) een aanzienlijke omvang heeft en groeit in verhouding tot de omvang van de zichtbare, in officiële statistieken geregistreerde, sector van de economie. Indien deze hypothese bevestiging mocht vinden in waargenomen feiten, dan heeft dat grote gevolgen, onder meer voor timing en effectiviteit van conjunctuurpolitieke maatregelen, een doelmatige aanwending van produktiefactoren en voor het te voeren inkomensbeleid.

Feige bespreekt in zijn paper verschillende methoden om meer greep te krijgen op het verschijnsel van de onzichtbare economie. Eén manier is de systematische verzameling van individuele gegevens. Kortom, de micro-aanpak die is gekozen in het rapport-Van Bijsterveld. Hij noemt daarnaast verschillende macro-methoden:

- analyse van onverklaarde verschillen tussen gegevens afkomstig van de belastingdienst en van andere officiële instellingen, b.v. betreffende het ge-aggregeerd persoonlijk inkomen;
- analyses op hetzelfde stramen: de ontwikkeling van de hoeveelheid chartaal en giraal geld wordt onder wisselende veronderstellingen afgezet te-

gen de officieel geregistreerde groei van het nationale inkomen.

Feige berekent de omvang van de „unobserved” sector van de Amerikaanse economie voor 1978-1979 op een kwart à een derde van het statistisch wél geregistreerde nationaal inkomen. In de jaren zeventig is de „unobserved” sector van de Amerikaanse economie blijkens zijn berekeningen spectaculair toegenomen. Hij beseft dat zijn methodologie en resultaten controversieel zijn en wil via zijn publikaties het onderzoek van anderen op dit terrein stimuleren. Voorts hoopt hij op vruchtbare samenwerking met instanties en individuele vakgenoten in verschillende landen — waar- onder Nederland — in het kader van een internationaal project, gericht op het in kaart brengen van de onzichtbare economie in economisch ontwikkelde staten.

Astronomen kunnen onzichtbare „zwarte gaten” in het heelal soms waarnemen doordat deze enorme gaswolken opzuigen die alvorens voor altijd uit het zicht te verdwijnen enorm heet worden en straling uitzendend. Economen moeten aard en omvang van de onzichtbare sector van de economie voorlopig eveneens via indirecte signalen peilen. Het werk van prof. Feige is belangrijk omdat hij zeer serieuze pogingen in het werk stelt „black holes” in de economie in kaart te brengen. Hopelijk zullen meer economen — in zijn voetspoor — de antennes afstemmen op de uitstraling van de onzichtbare economie.

1) W. J. van Bijsterveld, *Aangepaste versie van het verslag van een onderzoek naar de aard en de omvang van de belastingfraude*, Den Haag, april 1980.

2) Een goed overzicht van strekking en afloop van het parlementaire debat geeft A. Nooteboom, *Aard en omvang van de belastingfraude in Nederland*, *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 13 november 1980, blz. 1209-1229.

3) J. S. Cramer, G. M. Reekers, *Het houderschap van liquiditeiten in Nederland*, Amsterdam, 1972.

4) Zie: Edgar L. Feige, *A new perspective on macroeconomic phenomena. The theory and measurement of the unobserved sector of the United States economy: causes, consequences and implications*, augustus 1980.